

V ANUIT DE DARMEN BEKEKEN

DE VROLIJKE WETENSCHAP VAN REISSCHRIJVER RUDI ROTTHIER

Veel van de beste Nederlandstalige literatuur na het jaar 2000 is ontstaan in een journalistieke en niet-fictionele context. David Van Reybrouck is ongetwijfeld de belangrijkste Vlaamse vertegenwoordiger van die non-fictieliteratuur met *Congo* (2009) als voorlopig hoogtepunt. Maar al voor de millenniumwisseling waren er Vlaamse wegbereders van het genre. De betreurde Kamiel Vanhole (1954-2008) was er één van. Zijn voetreis naar de Borinage in de sporen van Vincent Van Gogh, verschenen in de bundel reisverhalen *Een demon in Brussel* (1990), was het eerste pareltje van wat nu een heus genre is geworden. Ondertussen is literaire non-fictie in Nederland al lang een begrip dankzij onder andere *De eeuw van mijn vader* (1999) van Geert Mak, de antropologische verkenningen van Frank Westerman en de historische reconstructies van Jan Brokken.

De schrijver die in Vlaanderen misschien al het langst aan de weg van de literaire non-fictie timmert, is Rudi Rotthier (°1957). In 1994 bundelde hij zijn reiscolumns uit de Vlaamse krant *De Morgen* in *Het recht op dwaling*, een titel die boekdelen spreekt over de manier waarop Rotthier sindsdien zijn heel eigen literair *angehauchte* reisverslagen de wereld in stuurt: voorzichtig (*caute* heet dat naar Spinoza in Rotthiers recentste reisboek over het Nederland van de grote filosoof), maar wel met veel *guts* en kleurrijke details, zodat de lezer de geuren en kleuren van Algerijnse soeks of Nieuw-Zeelandse vlaktes als het ware kan opsnuiven.

FRANK HELLEMANS

werd in 1957 geboren in Mechelen. Promoveerde in 1992 aan de KU Leuven tot doctor in de Letteren op een proefschrift over *Mediatisering en literatuur* (Acco, 1996). Schreef verschillende werken over literatuur- en communicatiegeschiedenis, meest recentelijk *Echte mediaprimeurs. Een communicatiegeschiedenis* (LannooCampus, 2014, zesde druk). Hij doceert journalistiek aan de hogeschool Thomas More Mechelen en is redacteur van de boekenpagina's op de website Knack.be.

VRIJ VAN BALLAST

Rotthier debuteerde in 1990 met de roman *Coupe banale*, een schelmenverhaal waarin hij zijn alter ego Peter Praats afscheid laat nemen van de journalistiek en de uitgeverijbusiness. Aan het eind van het boek krijgt Praats van zijn uitgever carte blanche om een paar maanden te gaan freewheelen in Istanboel en van daaruit verslag uit te brengen. Rotthier zelf had het een jaar eerder voor bekeken gehouden bij de krant *De Morgen*, waar hij als journalist werkte, omdat hij verhalen wou brengen die sterker zijn dan de journalistieke *instant stories* over de waan van de dag. Toenmalig hoofdredacteur Piet Piryns overtuigde hem ervan om als vrije reporter columns voor *De Morgen* te schrijven over zijn reiservaringen waar ook ter wereld. Rotthier nam drastisch afscheid van zijn oude, journalistieke leventje en blies alle bruggen op. Hij wou vrij van ballast de wijde wereld verkennen, en een eerlijk relaas brengen van zijn omzwervingen.

Het recht op dwaling, Rotthiers eerste reisboek, doet de halve wereld aan: Azië, Afrika en India. Het zijn telkens korte *tranches de vie* die filmisch in scène worden gezet: "Saigon zweet, Saigon stinkt, Saigon bruist, Saigon probeert te overleven. Zo ook café Givral." Rotthier komt altijd snel *to the point* en laat daarbij in zijn kaarten kijken. Rotthier bereist niet alleen de wereld, maar maakt tegelijk ook een reis in zichzelf. Al vanaf de eerste bladzijden van zijn Vietnamese avontuur doet Rotthier terloops aan een ultiem zelfonderzoek: waarom wil hij permanent de aardbol afschuimen op zoek naar verhalen? Rotthiers ontwapenende antwoord: "De oude Grieken doceerden wandelend. Beethoven componeerde terwijl hij door de bossen

stapte. Simenon schreef op zijn jacht. Verplaatsing brengt mensen op ideeën. Want als de wereld beweegt, bewegen ook de gedachten. Als alles verandert, vinden we onszelf.”

Reizen doe je dus niet zomaar uit verveling of voor de kick, maar ook en vooral om jezelf te vinden. Dat maakt de reisliteratuur van Rotthier bijzonder. Niet alleen brengt hij vanuit het veld via “participatorische observatie”, zoals dat in de culturele antropologie heet, de meest diverse standpunten door de meest diverse stemmen naar voren op empathische en authentieke wijze, telkens is daar ook zijn eigen stemmetje dat opklinkt: niet opdringerig of belerend, maar *en sourdine*. Ietwat in de marge van het grote wereldgebeuren, maar wel veelzeggend.

UITGESTOKEN NEK

De Koranroute (2003), Rotthiers zesde en dikste reisboek, is zijn knapste. Niet verwonderlijk dat hij er de Bob den Uyl-prijs voor het beste Nederlandstalige reisboek mee won. Anderhalf jaar lang bereisde hij voor *De Morgen* Noord-Afrika, het nabije en het verre Oosten om er langere reportages te maken over de moslimwereld na de aanslagen in New York op 11 september 2001. Rotthier begint zijn Koranroute in Marseille op kerstavond 2001 en eindigt op 8 februari 2003 in Indonesië, het grootste moslimland. Rotthier laat er de meest uiteenlopende getuigen aan het woord: van shariadielards in Nigeria tot nehippies in Teheran die pleiten voor de vrije liefde. Maar de conclusie van al dat gereis geeft te denken, zeker ook met wat vandaag in de wereld gebeurt. Rotthier schrijft: “Ik heb geleerd dat culturele verschillen tussen moslimlanden nog altijd belangrijker zijn dan de religieuze gelijkenissen (...). Ik heb ook geleerd dat het belang van religie, vooral in de Arabische wereld, moeilijk te overschatten valt. Ik heb geleerd dat terrorisme relatief beperkt blijft tot telgen van de middenklasse die vergeefs in hun normale leven gezocht hebben naar bravoure en sociale mobiliteit. De sympathie voor hun daden is veel verder verspreid, en hoort dus meer zorgen te baren. Ik heb geleerd dat de Arabische wereld oneindig veel zuurder, bitterder en minder creatief is dan pakweg achttien jaar geleden, toen ik er voor het eerst doorreisde.”

Rotthier is dus niet te beroerd om zelf sporadisch de nek uit te steken nadat hij eerst de als een camera registrerende verteller verbaal zijn werk heeft laten doen. Na passages in acht moslimlanden (Tunesië, Algerije, Marokko, Mauritanië, Egypte, Nigeria, Syrië en Saoedi-Arabië) maakt hij een tussenstop in Israël. Ook daar windt Rotthier er geen doekjes om: “Wat ik niet voor mogelijk hield is gebeurd: zeven maanden in moslimgebied hebben mijn sympathie voor Israël hersteld. (...) Israël is bijna ongegeneerd de schaamlap van het Arabisch-islamitisch eergevoel, mensen putten kracht uit de haat, uit hun eigen onderling quasi-onbetwist gelijk.” Ook vandaag nog

heeft dit plastisch geschreven boek niets van zijn relevantie verloren en zou het dringend heruitgegeven moeten worden.

Later wil Rotthier nog meer het fijne weten van de ontwikkelingen aan gene zijde van onze globe. Hij kiest in *Een kneedbaar land* (2010) enerzijds voor het op het eerste gezicht paradijselijke Nieuw-Zeeland, maar blijft in *De lont aan de wereld* (2011) toch ook gefascineerd door de explosieve gebeurtenissen in Pakistan. Rotthier laat in dat laatste boek mooi zien hoe paradoxaal de modale Pakistaan aankijkt tegen het fanatisme van de taliban en andere fundamentalisten: hij distantieert zich ervan, maar lijkt ook weinig verweer te hebben tegen de haatpredikers die onverstoord hun werk blijven doen. Abdullah, een student uit Lahore, krijgt deze keer het laatste woord: “We zijn bang, onze ouders hebben nog meer schrik. Het punt is: ik kan geen mens doden, maar de mollahs kunnen dat wel. De meerderheid is zo bang dat ze niet eens meer een mening heeft, vrees ik.”

IN HET SPOOR VAN SPINOZA

Na 2011 heeft Rotthier andere zaken te doen: hij wil eindelijk een lans breken voor zijn persoonlijke – zeg maar: sceptische – levensovertuiging die zowel het negatieve als het positieve dankbaar aanvaardt. Wie is meer geschikt om je eigen pragmatische levensfilosofie aan te toetsen dan de Nederlands-Joodse filosoof Baruch de Spinoza? En diende dissident Spinoza niet ook het hoofd koel te houden in een tijd dat de scherpslijpers van het eigen gelijk het in Nederland voor het zeggen kregen? Lenzen-slijper Spinoza werd trouwens erg vroeg uit de eigen joodse gemeenschap verbannen wegens zijn dissidente, vrije levenshouding en leidde sindsdien een zwervend leven. Rotthier wilde weten waar die heel bijzondere nomade in de zeventiende eeuw had uitgehangen en ging op pad: te voet en met het openbaar vervoer door Nederland.

De naakte perenboom. Op reis met Spinoza (2013) is het verslag van Rotthiers recentste reis, vlak bij de deur. Voor de eerste keer in zijn toch al rijke oeuvre van dertien boeken daalt Rotthier onverbloemd af in het eigen leven. Waar hij in zijn vroegere werk zelf zelden nadrukkelijk in beeld komt – ook al hoedt hij zich niet voor scherpe conclusies, zoals hierboven bewezen – gaat hij nu via Spinoza expliciet op zoek naar zijn persoonlijke *Sitz im Leben*. Hij gebruikt daarvoor de omweg van een reis langs de plaatsen waar Spinoza heeft gewoond, en vraagt zich daarbij af of de tolerantie die Spinoza als een van de eerste moderne filosofen in zijn werk (en leven) aan de dag legde, vandaag in Nederland nog opgeld maakt.

Na heel wat omzwervingen langs Spinoza's leven begint het spel wanneer Rotthier bij een zekere Pieter Rixtel, een man uit de entourage van Spinoza's leermeester Franciscus van den Enden, volgende regel leest: “*Wie soo de Weerelt in zijn Ingewant beziet, / Soekt Godt in 't Al alleen, en vint daer buyten niet.*” Rotthier breekt bij zo veel (zelf)her-

kenning in een bijna jubelend credo uit: “We moeten het leven vanuit de ingewanden bekijken, de wetmatigheden ontdekken, het vermeend vieze en het denkbeeldig schone appreciëren. (...) We zijn niet alleen onze maagzweren, we zijn ook de uitvinders van de deeltjesversneller en de sociale zekerheid, we zijn orgasmes, we bespelen de sitar, drinken koffie, schilderen met okergeel en produceren proefbuisbaby’s, we proberen tussen langdurige periodes van lafheid in af en toe moedig te zeggen wat we denken.”

Rotthier ontdekt in *De naakte perenboom* dankzij Spinoza en diens filosofische medestanders het bewijs voor de geldigheid van zijn eigen positieve en realistische pragmatisme. Omarm het volle leven, luidt Rotthiers *amor fati*: “Vanaf de kansel beschouwd, kunnen mensen alleen maar tegenvallen – vanuit de darmen bekeken hebben we het eigenlijk wel ver geschopt.” En zoals Friedrich Nietzsche en Spinoza voor hem demonstreerden, leidt die omhelzing tot een vrolijk soort wetenschap. De inzichten en ideeën, waar het Rotthier al vanaf het begin om te doen was, maken de schrijver – en de lezer met hem – vrolijk omdat ze de bontgekleurde werkelijkheid in al haar onuitputtelijke rijkdom doen oplichten.

De naakte perenboom is ongetwijfeld Rotthiers meest eigenzinnige boek tot nu toe. Hij schrijft onder andere een meesterlijke reportage over het raadplegen van de eerste Nederlandse vertalingen van Spinoza in de Bijzondere Collectie van de Haagse Koninklijke Bibliotheek, waar hij zich in stilzwijgende samenzwering met andere bibliofielen dagenlang laat meeslepen door de rijke Nederlandse zeventiende-eeuwse woordenschat. Het baldadige taalplezier spat ervan af. Wie ooit Vondels *Lucifer* hardop heeft voorgelezen, kan zich daar wel iets bij voorstellen, maar Rotthiers ode aan het meeslepende taalvernuft van onze voorouders gaat verder dan het in de mond nemen van woorden als *aardkloot*. Individu werd toen vertaald als *ondelige*, zo blijkt, en een polemist was een *redekavelaar*. Heelal wordt *geheelal* en discipline was *bedwingzaamheit*. Sektariërs en andere fundamentalisten werden er neergezet als *scheurmakers*, en *hersenschilderijen* waren producten van de verbeelding terwijl *denkbeelden* op echt inzicht wezen.

De reizende schrijver vraagt zich af waarom zijn aandoenlijke verliefdheid op de zeventiende-eeuwse woorden nooit zal overgaan: “Het spartelende taalgebruik van de zeventiende eeuw illustreert de toenmalige passie om te weten en te begrijpen.” Die tomeloze passie en het bijbehorende blij inzicht in mens en ding dat nooit af is, vormen de echte inzet van Rotthiers reis- en schrijfzucht. Want, zoals Spinoza het zelf verwoordde in zijn *Ethica*: “Blijheid is ’s mensen overgang van geringer tot groter volmaaktheid”. En ja, van Rotthier te lezen word je als vanzelf vrolijker en volmakter.

DENKBEELDEN EN HERSENSCHILDERIJEN

Rotthier blijft niet bij de pakken neerzitten en heeft ondertussen ingescheept voor Noord-Amerika. Rondtrekkend in Canada en de Verenigde Staten in het najaar van

2014 en het voorjaar van 2015 wil hij in eerste instantie op de website van het Vlaamse weekblad *Knack* het relaas doen van zijn Amerikaanse denkbeelden én hersenschilde-rijen. Redelijkheid en inzicht sluiten verbeelding en fantasie immers zeker niet uit, zoals Roththier in zijn boeken heeft bewezen.

Roththier is ook zozeer gecharmeerd door Franciscus van den Enden, de zogenaamde proto-Spinoza, dat hij ooit nog een monografie aan de man wil wijden. Van den Enden krijgt in Roththiers Spinozaboek al een uitgebreide cameo, en die spreekt inderdaad tot de verbeelding. Als Antwerpse inwijkeling begon Van den Enden in Amsterdam les te geven aan de Latijnse school, die Spinoza nog frequenteerde, en schreef hij toneelwerk waarin Spinoza zou hebben gefigureerd. Later schreef hij utopische geschriften waarin redelijkheid en gelijkwaardigheid van man en vrouw én van godsdienst het alfa en omega vormden. Hij liet zich verleiden tot een Frans avontuur ten tijde van Lodewijk de Veertiende, maar werd daar door zijn al te voortvarende democratische ideeën niet geapprecieerd en zelfs ter dood veroordeeld. In zekere zin kan hij dus worden beschouwd als een voorloper van de Franse Revolutie. Hij werd trouwens opgeknoopt in de Bastille, waar de Revolutie een eeuw na de dood van Van den Enden effectief begon.

Ook de koranroute laat Roththier niet los. Graag zou hij nog eens een deel van zijn oude bedevaart overdoen, van Dakar naar Djibouti. Maar eerst lonkt de weidsheid van de Noord-Amerikaanse vlaktes. “Inzicht geeft blijdschap of geluk, of vermindert ongeluk en droefenis, en is eigenlijk de enige betrouwbare factor voor geluk die we min of meer zelf in de hand hebben.” Benieuwd of Roththiers spinozistische goedgemuttheid en redelijkheid de clash met Amerika overleven. Ze zullen er allicht nog door worden verdiept.

BESPROKEN BOEKEN

De naakte perenboom. Op reis met Spinoza, AtlasContact, Amsterdam, 2013, 394 p.

De lont aan de wereld. Een reis door Pakistan, Atlas, Amsterdam, 2011, 206 p.

Een kneedbaar land. Een reis door Nieuw-Zeeland, Atlas, Amsterdam, 2010, 270 p.

De Koranroute, Atlas, Amsterdam, 2003, 574 p.

Het recht op dwaling, Atlas, Amsterdam, 1994, 160 p.

Coupe banale, Kritik, Leuven, 1990, 160 p.